

KUML 1973
-74

KUML¹⁹⁷³ -74

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English and German

Jysk Arkæologisk Selskab satte dette Kuml for
CARL JOHAN BECKER
På 60-årsdagen den 3. september 1975

I kommission hos Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København 1975

OMSLAG: Mønster fra ravsmykke. Holme på Djursland.

Redaktion: Poul Kjerum

Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau

Tryk og indbinding: Andelsbogtrykkeriet i Odense

Klichéer: Odense Reproduktion

Skrift: Baskerville 10/12 og 9/10 pkt.

Papir: Semicote 120 g

Autoklichéer: Fremstillet i 48 linier

Copyright 1975 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87 01 41911 0

INDHOLD / CONTENTS

<i>Søren H. Andersen</i> : Ringkloster, en jysk indlandsboplads med Ertebøllekultur	11
Ringkloster. An inland Ertebølle settlement in Jutland	94
<i>Niels H. Andersen</i> : Sarup, et befæstet neolitisk anlæg på Sydvestfyn	109
Sarup, a fortified Neolithic site	119
<i>Torsten Madsen</i> : Tidlig neolitiske anlæg ved Tolstrup	121
Early Neolithic structures at Tolstrup near Løgstør	149
<i>Niels Sterum</i> : „Stenhøj“ ved Tolne, en langdysse i Vendsyssel med nedgravet kammer	155
The Dolmen Stenhøj by Tolne	162
<i>Karsten Davidsen</i> : Tragtbægerkulturens slutfase. Nye C-14 dateringer	165
New C ₁₄ datings of the final phase of the Funnel Beaker culture	175
<i>Flemming Højlund</i> : Stridsøksekulturens flintøkser og -mejsler	179
Axes and chisels of flint in the Battle-axe culture	192
<i>Klavs Randsborg</i> : Befolkning og social variation i ældre bronzealders Danmark	197
Population and social variation in Early Bronze Age Denmark	207
<i>H. Hjelmqvist</i> : Några vittnesbörd om sädesodlingen på Jylland i äldre romersk järnålder	209
Getreideabdrücke aus dem älteren römischen Eisenzeit von Jütland	213
<i>Else Roesdahl</i> : Bundmærker på middelalderligt lertøj i Danmark	215
Base marks on Danish Medieval pottery	225
<i>Schuyler Jones</i> : Dolke, pokaler og magiske søer i Nuristan	231
Silver, gold and iron. Concerning Katara, Urei, and the Magic Lakes of Nuristan	251
<i>Det XIV nordiske arkæologmøde</i> : Beretning og autoreferater af foredrag	265

„STENHØJ“ VED TOLNE

En langdyssse i Vendsyssel med nedgravet kammer

af Niels Sterum

Forud for restaurering gennemførtes i sommeren 1972 en mindre arkæologisk undersøgelse af langdyssen „Stenhøj“ (1), som er beliggende på en lille bakesandsknude i vestkanten af Tolne bakker, ca. 400 m nord for Tolne kirke. Ved udgravningen blev det konstateret, at et dyssekammer var anlagt i en nedgravning i undergrunden. En sådan konstruktionsdetalje er ikke tidligere publiceret i forbindelse med stenbyggede kamre i langdysser (2), hvorfor undersøgelsesresultater kort skal meddeles her.

Udgravningens omfang fremgår af fig. 1, som samtidig formidler et indtryk af langdyssens tilstand før undersøgelse og restaurering. Ved undersøgelsen anlagdes en 2 m bred grøft vinkelret på anlæggets længdeakse, hvorved omkring halvdelen af kammerregionen udgravedes. Endvidere undersøgte partier af dyssen med henblik på lokalisering af standspor efter væltede, forrykkede eller fjernede randsten. Endelig udgravedes godt 6 m² uden for randstenskæden ved kammerets indgang.

Dyssens længdeakse er orienteret NØ-SV. Vinkelret herpå og centralt i det samlede anlæg er placeret et kammer, der er forsynet med en kort gang i kammerets længdeakse mod SØ.

Højen: Hvor urørt højfyld kunne iagttages, bestod materialet af homogent mørkt gråbrunt sand uden kendelig tørvestruktur. Iøvrigt fremtrådte højen stærkt udjævnet med udvasket højfyld i en 3-4 m bred bræmme uden for randstenene.

Kammeret og gangen: Dyssens centrale parti tegnede sig før undersøgelsen som en tværgående sænkning, der viste sig at være forårsaget af stenplyndring. Svarende til sænkningen var der fjernet randsten i begge langsider af dyssen, hvorefter der var gravet ned fra begge sider til kammeret. Fylden i den således opståede „plyndringsgrøft“ var stærkt præget af nedstyrtede eller nedkastede lyngtørv og afspaltede sten med kileformede sprænghuller. Fylden indeholdt også talrige småstykker af jernplade, som har været brugt til at fastholde kilerne i hullerne.

Den bevarede kammerrest omfattede 2 urørte bæresten (nr. 21-22). En tredje bæresten (nr. 23) lå væltet ind i kammeret. Af gangen var bevaret 1 sten (nr. 20) in situ.

Forsænkninger i bunden af „plyndringsgrøften“ samt fundamentsten in situ angav placeringen af fjernede kammer- og gangsten (fig. 1). En del

af den væltede bæresten var sprængt bort, men iøvrigt hvilede dens nederste del stadig på urørte fundamentsten, og stenspækningen, som havde støttet den udvendigt, var stadig helt intakt (fig. 2). Også ved de fjernede bæresten fandtes ydre stenspækning, dog ikke helt uberørt af forstyrrelsen (fig. 3).

På grundlag af „plyndringshuller“ og bevarede sten kan det fastslås, at kammeret har haft 5 bæresten, der har omsluttet en rektangulær grundflade med 2 sten i hver langside og 1 i den ene kortside. Ved kammerets anden kortside fandtes ingen tærskelsten eller spor efter en sådan; her åbnede kammeret sig i en kort gang bestående af 1 stenpar. Kammerets indre mål kan ikke angives mere nøjagtigt end ca. 2,70 m × 1,25 m, idet forstyrrelsen havde fjernet ethvert spor af oprindeligt gulv i kammeret. Af samme grund kan kammerhøjden, forstået som højden over gulvniveau, ikke angives. Den absolutte højde af den nordligste urørte bæresten (nr. 22) var 2,12 m; den urørte gangsten (nr. 20) var 1,59 m høj.

Kammerets forhold til undergrundsniveauet belyses gennem profilet fig. 4, som gennemskar den intakte stenspækning ved den væltede kammersten og tangerer den bevarede rest af stenspækning ved de fjernede bæresten. På profilet er indprojiceret bundkoter for randsten nr. 18, gangsten nr. 20 og kammersten nr. 22, alle in situ.

I hver ende af det godt 9 m lange profil iagttoges et kort, men klart forløb af den urørte undergrund. Naturligvis kan der kun gættes om det oprindelige undergrundsniveau mellem disse yderpunkter, men antages

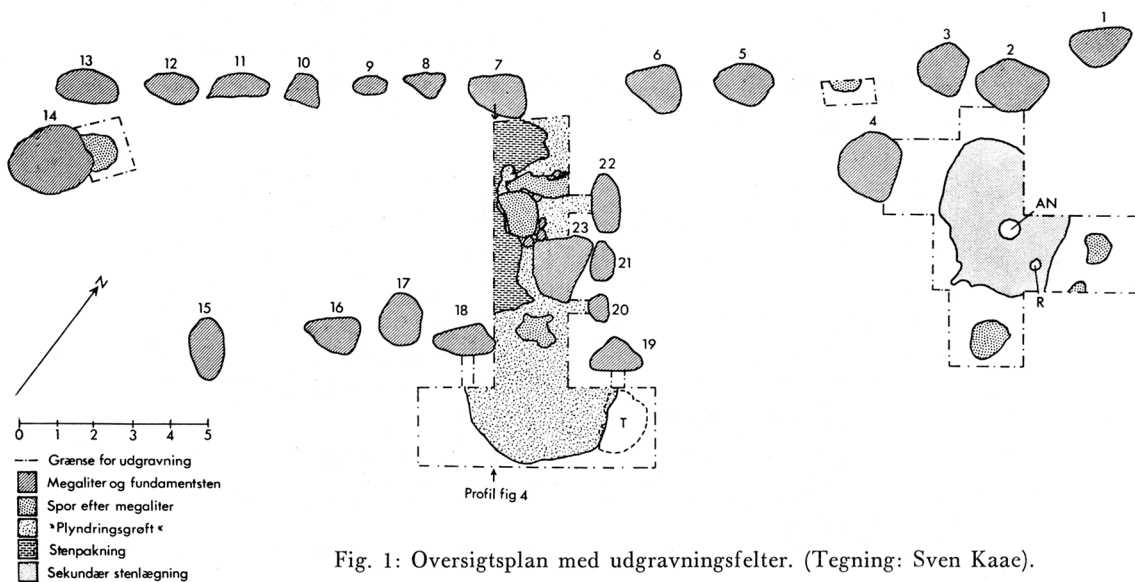

Fig. 2: Væltet bæresten (nr. 23) med urørt ydre stenpakning.
Fallen orthostat (no. 23) with undisturbed outer stone packing.

Fig. 3: Stenpakning ved kammerets nordvest-hjørne.
Stone packing at the north-west corner of the chamber.

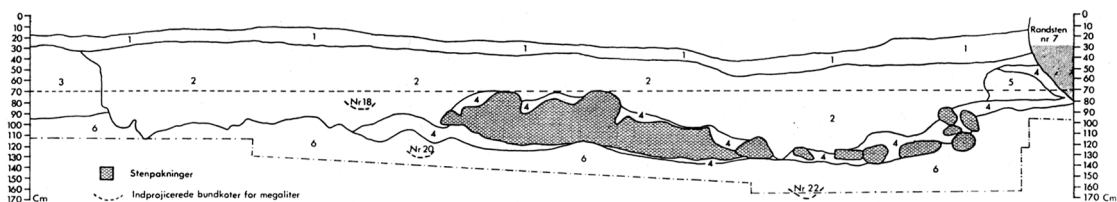

Fig. 4: Profil gennem ydre stenpakninger med indprojicerede bundkoter for randsten nr. 18, gangsten nr. 20 og kammersten nr. 22. Lagbetegnelser: 1: lyngtørv, 2: recent forstyrrelse („plyndringsgrøft“), 3: udskredet højfyld, 4: højfyld, 5: omlejret undergrundsmateriale, 6: undergrund. (Tegning: Sven Kaae).

Section through outer stone packings with interpolated base levels for kerb-stone no. 18, passage stone no. 20 and orthostat nr. 22. Stratigraphy: 1: peat turf, 2: recent disturbance (“robbery ditch”), 3: slipped fill, 4: mound fill, 5: disturbed subsoil, 6: subsoil.

blot et nogenlunde vandret forløb, ses kammeret inclusive gang og stenpakninger at være anlagt i en nedgravning i undergrunden, mens randsten er anbragt på undergrundsniveau. Nedgravningens største dybde fandtes svarende til den nordligste urørte bæresten (nr. 22). I forhold til undergrundsniveauerne i profilets ender var nedgravningens dybde her 0,73–0,83 m. Nedgravningens udstrækning og form iøvrigt blev ikke fastslået ved undersøgelsen.

Randsten: Af randstenskæden var bevaret ialt 19 sten, heraf 14 in situ. 3 sten var væltet på en sådan måde, at oprindelig position var umiddelbart indlysende (sten nr. 2, 15 og 17). Ved udgravning af små felter kunne oprindelig position for sten nr. 4 og sten nr. 14 fastslås gennem påvisning af mørke muldholdige fyldskifter, der kontrasterede mod den lyse undergrund. Også langdyssens udstrækning mod nordøst, hvor randsten helt manglede, kunne fastlægges på grundlag af denne art standspor (fig. 1).

Undersøgelse uden for randsten: Under lyngtørv fandtes udskredet højfyld i et 0,40–0,65 m tykt lag. Iøvrigt var det undersøgte område stærkt præget af nyere forstyrrelse.

Umiddelbart sydøst for randsten nr. 19 og strækkende sig ind under denne randsten fandtes en grube (fig. 1:T) med en diameter på mindst 1,75 m. Grubens bund lå omkring 0,80 m under undergrundsniveau (på fig. 1 ses grubens udstrækning i et niveau omkring 0,45 m under undergrundsniveau).

Sekundære anlæg: I langdyssens nordøstlige del afdækkedes direkte under lyngtørv en stenslægning (fig. 1 og fig. 5) med to klart adskilte lag af æg- til håndstore sten. Mellem stenene i det øverste lag fandtes en

brandplet (fig. 1: R) med diameter 0,34 m og dybde 0,02 m. Dækket af det nederste lag sten fandtes en urnebrandgrube (fig. 1: AN) med diameter 0,70 m og dybde 0,28 m (3).

FUND OG DATERINGER

Kammeret kan ikke dateres ud fra fund gjort ved undersøgelsen. Det rektangulære kammer med kort gang i forlængelse af kammerets længdeakse, der er orienteret vinkelret på dyssens længdeakse, repræsenterer en variant af hovedtype II i den af E. Aner foretagne typeinddeling af de slesvig-holstenske og danske dysser (4) og dateres som sådan til slutningen af tidlig neolitisk tid og begyndelsen af mellemneolitisk tid.

Udrømninger fra kammeret synes at være indiceret af de ialt 55 lerkarskår, som fandtes spredt i den recente forstyrrelse såvel som i den udskredne højfyld i undersøgelsesfeltet uden for randstenskedden. Skårfrekvensen var størst uden for randstenene og aftagende ind mod selve kammeret, hvor ingen skår fandtes. En tolkning af skårene som vidnesbyrd om offerhensættelser kan næppe komme på tale i betragtning af skårmængdens beskedne størrelsesorden. Skårmaterialet kan for hovedpartens vedkommende henføres til tragtbægerkultur uden nærmere datering.

Grube T indeholdt foruden nogle afrundede hovedstore marksten 4 skår fra samme lerkar (fig. 6), nemlig en fodskål fra begyndelsen af mellem-

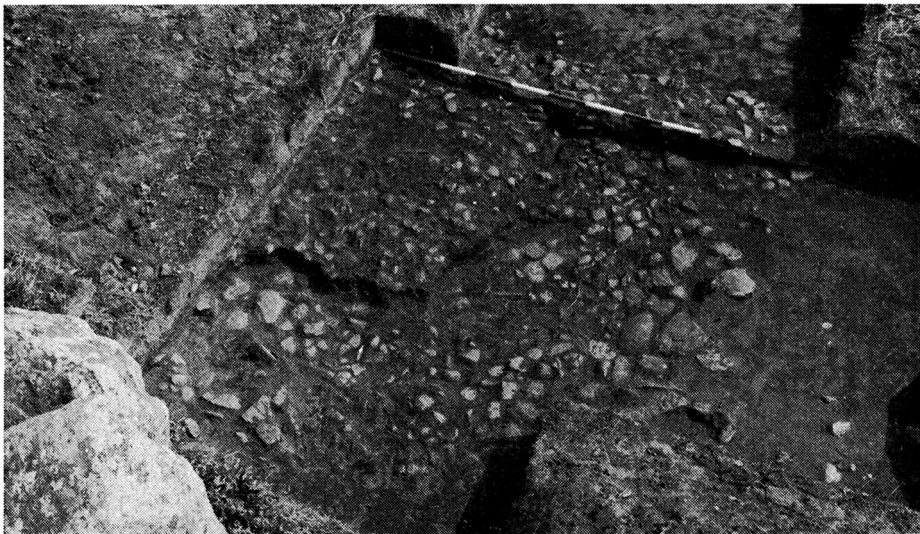

Fig. 5: Sekundær stenlægning i dyssens nordøst-ende.

Secondary stone setting at the north-east end of the barrow.

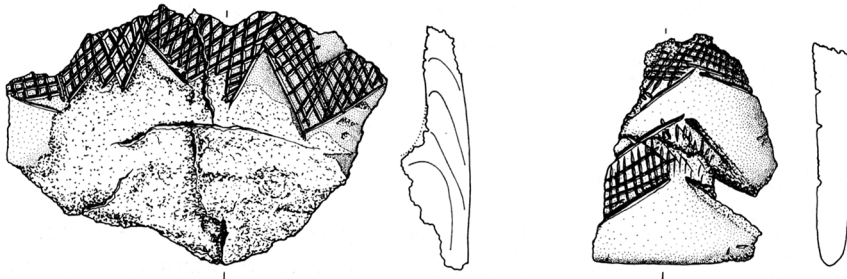

Fig. 6: Lerkarskår fra grube T. 1:2. (Tegning: Elsebet Morville).

Potsherds from pit T. 1:2.

neolitisk tid (MN I b). Skårene fandtes nær bunden af gruben, hvorfor der ikke kan være tvivl om, at skårene virkelig daterer gruben.

Randstenskædens tidligste datering angives af lerkarskårene i grube T, idet randsten nr. 19 fandtes stående in situ på fodsten over en del af gruben. Randstenskæden kan således tidligst skrive sig fra MN I b.

Datering af det samlede langdysseanlæg er problematisk, idet undersøgelsen kun var partiel. Nyere totalundersøgelser af langdysser har dokumenteret komplicerede forhold, både med hensyn til gravkamrenes udformning (5) og anlægsudvidelser (6). Det kan derfor ikke udelukkes, at kammer, randstenskæde og høj ikke er opført som en helhed. Sikkert er kun, at en del af randstenskæden tidligst kan være rejst i MN I b, hvilket er i overensstemmelse med flere andre langdyssedateringer (7).

Den sekundære stenlægning i langdyssens nordøstende kan ikke dateres som helhed, idet daterbare oldsager ikke fandtes i forbindelse med øverste stenlag. Det nederste stenlag er derimod dateret gennem urnebrandgruben AN, som indeholdt lerkarret AP (fig. 7), der kan dateres til slutningen af yngre bronzealder. Formentlig gælder samme datering også for øverste stenlag.

BEMÆRKNINGER OM KAMMERNEDGRAVNINGEN

Nedgravningen må betragtes som en hensigtsmæssig foranstaltning, hvorved et ret stort kammer har kunnet anlægges med store besparelser i stenspækninger og højfyld. Nedgravningen har ikke medført noget tab af monumentalitet, idet en allerede eksisterende forhøjning i terrænet er blevet udnyttet.

Den arbejds- og materialebesparende byggeteknik, som er udtrykt i anlæg af en sådan „byggegrube“ (8), ville man umiddelbart forvente praktiseret i større omfang, end det fremgår af hidtil publiceret materiale. I Vendsyssel kendes endnu et nedgravet kammer, Skavange-dyssen i Tor-

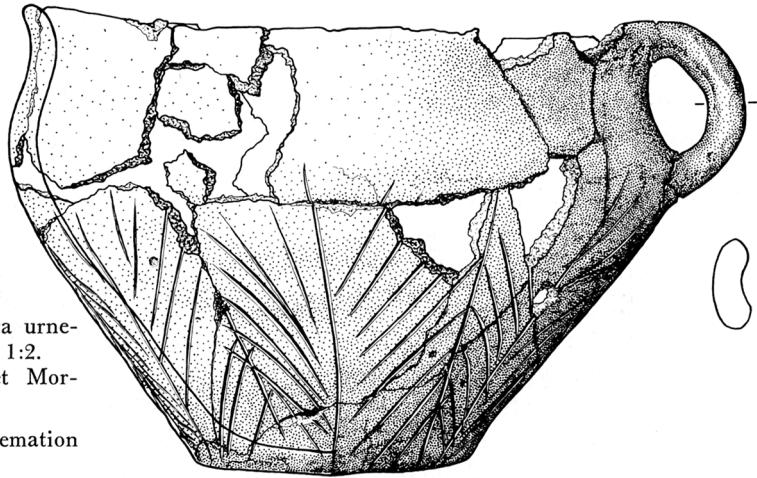

Fig. 7: Lerkar fra urnebrandgrube AN. 1:2. (Tegning: Elsebet Morville).

Pot from urn cremation pit AN.

sted sogn (9). Om en af dysserne på den kendte megalitgravplads i Tustrup på Djursland er det bemærket, at den var anbragt i en nedgravning (10), der efter udgraverens oplysning dog kun har medført, at gulvet er forsænket ca. 0,2 m under undergrunds niveau.

Mere eller mindre udførligt omtalte dyssekamre foreligger fra en række nordslesvigske lokaliteter. 9 kamre er omtalt i Haderslev amt, nemlig Allerup i Toftlund sogn (11), Bevtoft i Bevtoft sogn (12), Billeslunds Mark i Gram sogn (13), Bovlund Nymark i Agerskov sogn (14), Harreby (3 kamre) i Hygum sogn (15), Jels i Jels sogn (16) og Neder Jerstal Mark i Bevtoft sogn (17). I Tønder amt er omtalt 3 kamre, nemlig 2 kamre i Fjersted, Spandet sogn og 1 kammer i Gasse Høje, Skærbæk sogn (18). Fra Holsten er publiceret nedgravede kamre i Tralau, Kr. Stormarn (19) og i Wittenborn, Kr. Segeberg (20).

Det her sammenstillede materiale omfatter en række publicerede dyssekamre, om hvilke det er oplyst, at kamrene var nedgravede. Uheldigvis er det ofte uklart, hvad der menes med „nedgravning“. Ved den isolerede verbale oplysning er det usikkert, om nedgravningen er opfattet i forhold til undergrunds niveau, overflade af det datidige humusdække, den nutidige jordoverflade eller (i tilfælde af højdækket kammer) den omgivende overflade. Søges et entydigt grundlag for påvisning af byggegruber, må det anses for mest hensigtsmæssigt at tage undergrunds niveauet som udgangspunkt. I denne forstand kan 11 af de nævnte 17 kamre med sikkerhed siges at være opført i en eller anden form for byggegrube, idet oplysningerne må vurderes som uklare eller usikre for kamrene i Bevtoft, Neder Jerstal, Fjersted (2 kamre) og Gasse Høje.

Uden iøvrigt at foretage en nærmere gennemgang og vurdering af det

her nævnte materiale skal det kort bemærkes, at et par af fundene belyser en af de måder, hvorpå byggegruberne kan være blevet til. Inde i Billeslund- og Bovlundkamrene fandtes urørt undergrundsmateriale i et væsentligt højere niveau end uden for kamrene, hvilket (iflg. H. Neumann) må skyldes, at der ved opførelsen af kamrene først er blevet gravet huller til placering af bæresten omkring en central blok af undergrundsmateriale, som så senere i byggeprocessen er blevet gravet bort.

Angående grubernes form og størrelse egner det her nævnte materiale sig ikke til mere generelle slutninger (21), og en omfattende gennemgang af arkivmateriale vedrørende udgravning af dysser vil næppe heller give større udbytte i betragtning af den sjældenhed, hvormed de arkæologiske undersøgelser har været rettet mod andet end kamrene selv og deres indhold af genstande. Øget information om byggegruberne kan næppe forventes, med mindre denne anlægsmæssige detalje indgår i tilrettelæggelsen af fremtidige udgravninger.

Om byggegruberne skal det endelig kort bemærkes, at de er konstateret i forbindelse med dyssekamre tilhørende både type I og type II samt muligvis type III efter E. Aners inddeling (4). Byggegruberne er med sikkerhed dateret til TN C og MN I b.

Sluttelig skal det understreges, at en sikker byggegrube i forbindelse med et stenbygget kammer i langdysse for første gang finder omtale i litteraturen med denne gennemgang af „Stenhøj“-udgravningen. De øvrige kamre, anlagt i mere eller mindre sikre byggegruber, har været fritstående kamre eller er fundet enten under flad mark eller kun dækket af en lav rundhøj uden randsten.

SUMMARY

The Dolmen Stenhøj by Tolne

Prior to the restoration of the long barrow "Stenhøj", situated between Hjørring and Frederikshavn in Vendsyssel, a small excavation was carried out (fig. 1) (1), in which it was established that a stone chamber was erected in a pit in the subsoil. A construction of this kind has not previously been published in connection with stone-built chambers in long barrows (2).

The barrow was strongly eroded. The material consisted of homogeneous sand without recognizable turf structure.

Chamber and passage. The central part of the chamber had been disturbed by recent stone robbery. Under the disturbance were traces of removed chamber- and passage stone (fig. 1), which with the preserved stones show that the chamber had a rectangular plan with two stones on either side and one stone as a rear wall. The chamber opened by a short passage consisting of a pair of stones. No threshold could be demonstrated. The recent disturbance has re-

moved all traces of an original floor. The inner dimensions of the chamber can therefore be given only approximately as c. 2.70×1.25 m. The absolute height of the undisturbed passage stone (no. 20) and the most northerly undisturbed stone of the chamber (no. 22) was 1.59 and 2.12 m respectively.

Outside the chamber were partly intact stone packings (fig. 2-3), and a section through these with interpolated base levels of chamber-, passage- and kerb-stones (fig. 4) shows that chamber, passage and packings were placed in an up to 0,83 m deep pit in the subsoil, whereas the kerb-stones were placed at subsoil level.

Kerb-stones: 19 stones were preserved, partly in situ (fig. 1). The extent of the barrow to the north-east was determined by means of clear traces of the holes in which the stones had stood (fig. 1).

Investigation outside the kerb-stones: South-east of kerb-stone no. 19 and extending under it was a pit (fig. 1:T) with a minimum diameter of 1.25 m and a depth of about 0.80 m below subsoil level.

Secondary structures: At the north-east end of the barrow was a practically circular stone setting (fig. 1 and fig. 5) with two layers of stones. The upper layer contained a fire patch (fig. 1:R) and covered by the bottom layer was an urn cremation pit (fig. 1:AN).

Finds and dating: The chamber cannot be dated by means of the finds. It is a variant of main type II (4) and is thus dated to the end of the Early Neolithic or the beginning of the Middle Neolithic.

Clearance of the chamber seems to be indicated by 55 potsherds (the majority belonging to the Funnel Beaker culture), found in the modern disturbance and in slipped fill. The sherd frequency was highest outside the kerb and lower towards the chamber itself, where no sherds were found. No traces of offerings on kerb-stones could be demonstrated.

Near the bottom of pit T, 4 sherds from the same pot were found (fig. 6), namely a foot-bowl from MN.Ib. Kerb-stone no. 19 was standing in situ above part of pit T.

The date of the long barrow itself is problematic. Recent total investigations of long barrows have documented such complex circumstances with respect to the shape of chambers and extensions (5-6), that it is only possible to state on the basis of the partial investigation carried out here that a number of the kerb-stones cannot have been erected before MN.Ib, which is in agreement with other long-barrow datings (7).

The secondary structure at the north-east end of the barrow is dated, presumably as a whole, by the clay pot AP (fig. 7) from the urn cremation pit AN. The pot may be dated to the end of the Late Bronze Age.

Note on the chamber pit: The pit may be regarded as an expression of a material- and labour-saving construction technique, for which reason it is described as a "building pit" (8). Analogous construction (9-20) is known from Jutland and Holstein. Barrow chambers of main type I and II and possibly III (4) are represented in this material, which with certainty date the building pits to EN.C and MN.Ib. The chambers in building pits comprise freestanding chambers, chambers without a barrow or covered by only a low round barrow without a kerb and now

also chambers in long barrows. The material does not provide a basis for drawing general conclusions on the size, shape and origin of the pits. Further information can be expected, when building pits are looked for in future excavations.

Niels Sterum

Aarhus Universitet, Moesgård

Oversættelse: Peter Crabb

NOTER

- 1) Tolne sogn, Sb. nr. 10, Horns herred, Nordjyllands amt. Udgravningen, der er registreret som FHM journ. nr. 1739, foretoges af mus.insp. Poul Kjærum, Forhistorisk Museum. Den daglige ledelse varetoges af forf. Endvidere deltog i hele undersøgelsesperioden stud.mag. Mogens Hansen, Århus, lærer Frits Kristensen, Tolne og gymnasieelev Helle Aagaard-Hansen, Sindal.
- 2) Der bortses her fra uklare angivelser i den ældre litteratur, f. eks. K. Bahnson: Meddelelser fra Nationalmuseets danske Samlinger, Årbøger 1892, p. 180. Nedgravet træbygget kammer i langdysse er kort omtalt af D. Liversage: Stendyssens forløber, Skalk 1970 nr. 1, p. 5 ff.
- 3) Den nordligste del af stenlægningen blev ikke udgravet ved undersøgelsen. Efter udgravningens afslutning fandt lærer F. Kristensen mellem stenene i det nederste lag 2 brandpletter af omtrent samme størrelsesorden. Begge brandpletter var uden oldsagsfund.
- 4) E. Aner: Die Stellung der Dolmen Schleswig-Holsteins in der nordischen Megalithkultur, Offa Bd. 20, Neumünster 1963, pag. 9 ff.
- 5) D. Liversage: Stendyssens forløber, Skalk 1970 nr. 1, p. 5 ff.
- 6) O. Voss: Steneng, Skalk 1963 nr. 1, p. 18 f.
- 7) H. Berg: Tre langelandske megalitgrave, Medd. fra Langelands museum, Rudkøbing 1951, p. 40.
H. Berg: Langdolmen bei Pæregaard, Acta Arch. bd. 27, 1956, p. 126.
- 8) Betegnelsen er overtaget efter E. Aner: Die Steinkammern von Hörst, Albersdorf und Wittenborn, Offa Bd. 9, 1951, p. 10.
- 9) P. Kjærum: Skavangedysse, Brudstykker (Festskrift til Holger Friis) 1971, p. 63 ff.
- 10) P. Kjærum: Tempelhus fra stenalder, Kuml 1955, p. 28.
- 11) H. Neumann: Haderslev amts museum 1950/51, p. 7 ff.
H. Neumanns bestemmelse af kammeret som et „gravkammer bygget af enkeltgravsfolk“ hviler på det fundne inventar. Gravens udformning svarer imidlertid nøje til dysseanlæg i almindelighed, hvorfor det er rimeligt at opfatte graven som et dyssekammer med sekundære begravelser.
- 12) H. Neumann: Nogle nedgravede Stenkammer fra Haderslev Amt. Fra Danmarks Ungetid (Arkæologiske Studier tilegnet Johannes Brøndsted) 1940, p. 62.
- 13) H. Neumann: Haderslev Amts Museum 1947, p. 4 f.
- 14) H. Neumann: op. cit. 1940, p. 56 f.
- 15) Th. Mathiassen: Acta Arch. bd. 8, 1937, p. 324 f. Th. Mathiassen: En Stenalder Gravplads ved Harreby, Sønderjyske Årbøger 3. række, 1942, p. 1 ff.
- 16) H. Neumann: op. cit. 1940, p. 60 f.
- 17) H. Neumann: op. cit. 1940, p. 62. H. Neumann: Haderslev amts museum 1950/51, p. 15. Med hensyn til gravens kulturtilhørsforhold gælder samme bemærkning som ovenfor nævnt i note 11.
- 18) H. Neumann: op. cit. 1940, p. 62 f.
- 19) H. Hingst: Steinzeitliche Gräber unter Bodenniveau, Germania Bd. 42, 1964, p. 275 f.
- 20) E. Aner: op. cit. 1951, p. 9 ff. E. Aner: op. cit. 1963, p. 32 ff.
- 21) Mest udførlige oplysninger foreligger om Wittenborn-dysse, jfr. note 20, hvor gruben synes at have været cirkulær, ca. 8 m i diameter og indtil ca. 1 m dyb. Særlige forhold gjorde sig dog gældende her, idet grubens periferi indeholdt en ca. 1 m bred „vold“ opbygget af mindre marksten.